

A portrait of an elderly man with a long white beard and glasses, wearing a blue cap and a patterned vest over a dark shirt. He is looking slightly to the right.A close-up photograph of a lit candle in a clear glass jar. The candle is white, and the flame is bright yellow and orange. The glass jar is partially filled with melted wax.

הארץ בהליכתו. בעל ה'יאור החיים' הקדוש ע"ה אומר, שיש כמה סוגי כיבושים. יש כיבוש בראיה, יש כיבוש במלחמה, ויש כיבוש בהליכה ובחתיישבות. אמר לו הקב"ה לאברהם בתחילה שא נא עיניך, ותכבוש אותה ראייה, ובזה שכל הארץ "נתלשה" והתקרבה לאברהם כנ"ל, חשש אברהם שמא לא יתפוס בעתיד, לכן אמר לו קום התהלך בה, ותזכה בה בהליכתך ובאמת הליכה היא קניין בארץ, עד כדי כך שהגמ' רוצה ללמוד מכאן שאם הלך אדם בארץ במקום מסויים, יש לו בזה קניין (ועיין בב"ב ק' מחלוקת בין חכמים לר' אליעזר). ומסביר אוה"ח הקדוש שגם חכמים מודים שהקנין של "תלישת" הארץ כדי שיראה אותה אברהם, זה קנין. ומדוע אמר לו הקב"ה קום התהלך בארץ וכו'? "משום חביבותא דאברהם הוא דקאמר ליה הכי כדי שתהא נוה לכבוש לפני בניו". ומפרש רשב"ם (שם ד"ה כדי שיהא נוה): "דהוּוּ להו כיוּרשין ולא כגזלנים ולא יהיה רשות לשטן לקטור, ולא פתחון פה לבעל מידת הדין". והרמב"ן על הפסוק י"ג כתב שהקב"ה אמר לאברהם "קום התהלך" אינו ציווי, אלא אתה יכול ללכת בכל ארץ ישראל ללא כל חשש, "ושמרתִּיךְ מִרַעַת הַגּוֹיִּים". ואם נפרש שקום והתהלך בארץ וכו' זה ציווי של הקב"ה שילך בארץ "להחזיק במתנתו", לא ציוה אותו לעשות מיד, ואברהם עשה כן מיד, "כי עתה היה במזרח ואח"כ הלך לארץ פלשתים שהוא במערב, והנה קיים המצווה בחייו". ובהמשך מה שהזכרנו לעיל כותב הרמב"ן (שם ט"ו) "שתחזיק במותנה מעכשיו להנחילה לזרעך".

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

לך לך - תשס"ב - מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

ומאוחר יותר הסתיימה שעת החרום ויש עדיין שהות להתפלל תפלה שלמה, יתפללו. אם התפללו הבינו - אינם צריכים לחזור ולהתפלל תפילת י"ח.

בשל אותם המקרים הדחופים שאין להם שום ברירה אחרת הדפסנו בסידורינו "קול אליהו" את תפילת הבינו. וזאת מלבד שהרמב"ם כתב שמי שאינו יכול לכוון בתפלתו יאמר "הבינו". וכי היום אנחנו מסוגלים לכוון כמו שצריך בתפלה, ושמה כל אחד יאמר את התפלה הזאת! לכן השארנו את התקנה הזאת על עומדה (ועיין לביאור להלכה הנ"ל).

והתועים על דעתך ישפטו

בנוסח התפלה אומרים "והתועים על דעתך ישפטו". רש"י ביאר על זה בגמ' "העוברים על דברך. ישפטו - כנגד צדקה ומשפט, לשון אחר: והתועים במשפט על דעתך ישפטו, השיב למדם לשפוט כדברך, וכן עיקר נראה לי וכן בהלכות גדולות". כלומר, שאתה תוביל אותם שיקיימו את הדרך הטובה והישרה. ורבונו יונה (על הרי"ף דף י"ט ע"ב ד"ה והתועים) הביא פירושים שונים לזה, ולא ניחא ליה כי אין לזה קשר עם השיבה שופטינו וכו'. ואומר שמדובר על עם ישראל שתועים מרוב אורך הגלות, ומטיחים דברים על הקב"ה בזה הגלות הארוך, שעזב הקב"ה אותנו ולא מגן עלינו. על כך מתפללים יי"ה, שישפטו בדעתך, כלומר בידיעתך - לשון רחמים "יודע אלוקים". ומביא הנביא פסוק על כך (ישעיה סג טו) "אִיָּה קִנְאָתְךָ וְגִבּוֹרֶתְךָ הַמּוֹן מֵעֵד וְנִחַמְתִּי אֱלִי הַתְּאֵפָקוּ". (שם יז) "לָמָּה תִּתְעַנֶּה ה' מִדְּרָכֶיךָ תִּקְשֶׁי לִבְנוֹ מִיִּרְאָתְךָ שׁוֹב לְמַעַן עֲבֹדֶיךָ שְׂבִטִי נִחַלְתָּ". אנחנו צועקים מתוך הכאב, אבל הקב"ה מתוך רחמים יפקוד אותנו, וזהו שאומרים "והסר ממנו יגון ואנחה", שכשיבא מלך המשיח, אין יגון ואין אנחות ברחובותינו, אלא בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֻמְלָתוֹ הוּא גָּאֵל וְנִסְתַּלֵּם וְנִשְׁאַם כָּל יְמֵי עוֹלָם" (ע"כ תוכן דברי ר"י). והאמת היא שאין לבקש את הגאולה מתוך כאב ובגלל צרות, או בשביל שרוצים הרוחה ופרנסה טובה, אלא אנחנו רוצים את המשיח בשביל להקים שכונת מעפרא, שהיא נמצאת בגלות, ובשביל זה אנחנו רוצים את הגאולה, וכדי שיתקיים הפסוק והיה ה' למלך על כל הארץ, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. ורצוננו הוא למלאות את רצון הבורא, ללמוד תורה, ושיתפרסם שמו של משה"ם בכל העולם, ויהיה בכל העולם כולו, מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

והטוב בעיניך עשה (בתפלת הושע)

תפלת 'הושע' תמצא בסידור ("קול אליהו" עמוד ר"ה) "צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה, יה"ר מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גויה וגויה די מחסורה, והטוב בעיניך עשה, בא"ה שומע תפילה" (רמב"ם פ"ד שם הלכה י"ט). ויש לבאר מהו והטוב בעיניך עשה? פירוש אחד הוא, שיש אמנם דברים שנראים לנו בעינינו כטובים, אבל למעשה בעיניך אינם טובים לפיכך אומרים להקב"ה, רבש"ע, אנו אין לנו אלא מה שטוב בעיניך, ודעתנו בטלה בפני דעתך וגזרותיך (עיין בכס"ם שם משם ר' מנחם). פירוש נוסף הוא, יש מי שמבקש למשל עושר, ולפעמים העושר עלול לגרום ליושמן ויורשו ויבטל. ולפיכך אנחנו אומרים להקב"ה, רבש"ע, אתה שידוע לבנות ולכות וידוע מה תעשה המבקש לעושר עם העושר. אם תגובתו תהיה פריקת עול, "פן אשבע וכיחשתי ורם לבבי ושכחתי את ה'", אל תתן לו עושר אלא רק כדי פרנסתו ומחסורו. ואם יעשה עם זה חסדים טובים, תן לו ותדריך אותו שיעשה עם זה רק את רצונך.

והביא הב"ח (סי' ק"י) עוד פירוש נוסף משם רש"י, מאחר ולא מתפללים תפילה זו רק בשעת סכנה, וישנה סכנה שיהרגוהו הליסטים מחמת עוונותיו, לפיכך מתפלל הוא שלא ימסר בידי ליסטים "אלא הטוב בעיניך ליסרני על חטאתי" וכו', ע"ש. ועיין לרמב"ם הנ"ל ולשו"ע שם סעי' ג' מתי מתפללים תפילה זו: "ההולך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל צורכי עמך מרובים וכו' ואינו צריך לא לגי ראשונות ולא לגי אחרונות ומתפלל אותה בדרך שכוח מהלך, ואם יכול לעמוד עומד, וכשיגיע ליישוב ותתקרב דעתו חוזר ומתפלל י"ח ברכות", עכ"ל השו"ע שם.

דרכך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח, היה לנו להיות גאולים, רחמנו ממכאוב ודשנו ושכנו בנאות ארץ, ונפוצים מארבע תקבץ, והתועים בדעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך. טרם נקרא אתה תענה, כדבר שנאמר: והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה הוא עונה בכל עת פודה ומציל מכל צוקה ברוך אתה ה' שומע תפלה". ואחר כך כותב הרמב"ם (שם הלכה ד') "במה דברים אמורים בימות החרמה, אבל בימות הגשמים אינו מתפלל הבינו מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים, וכן במוצאי שבתות וימים טובים אינו מתפלל הבינו מפני שצריך לומר הבדלה בחוץ הדעת". ביאור הדברים הוא שבחורף יש תפלה מיוחדת בסדר התפלה והיא שאלת גשמים, וכן במוצאי שבתות יש תפלה מיוחדת, והיא "אתה חוננתנו", ועל כן לא יכולים אז לומר את תפלת הבינו. ושמה תאמר, שיוסיף עוד מלה אחת בהבינו, ויאמר: "הבינו ה' אלוֹקֵינוּ הַמְּבַדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ לְחוֹל" (שם דף כ"ט ע"א). וכן יאמר בימי הגשמים "ודשנו בנאות ארץ ותן טל ומטר" (שם). על כך אומרת הגמרא, "אתי לאטרודי", כיון שזה מבבל להוסיף דברים בתפלה שגם כך לא שגורה בפיו כלל, ע"כ לא אומרים אותה בזמנים הנ"ל.

אומר הכס"ם בשם רבנו מנחם ממה שהגמ' אמרה דלמא אתי לאטרודי, משמע, שאם מובטח לו שלא אתי לאטרודי - רשאי. כגון שיכתוב לו את זה בצורה מסודרת, יכול לומר את התפלה הזאת גם בחורף וגם במוצאי שבתות, שאין חשש של מיטרד. כדן שליח ציבור שהוא כהן, שאם ברור לו שלא תטרף תפלתו, ששגורה היא בפיו - יכול לישא את כפיו. (למעשה יש בענין זה מחלוקת בין מנהג הספרדים לאשכנזים. למנהג אשכנזי (עיין שו"ע או"ח סי' קכ"ח סעי' כ') אם השי"ע הוא כהן, יכול לישא את כפיו אפילו אם יש עוד כהנים בבהכ"ס וזה דוקא אם מובטח לו שלא יטעה. אבל לספרדים, אם יש כהנים אחרים בבהכ"ס, ש"צ שהוא כהן, לא נושא את כפיו, (בימינו שיש סידורים שמונחים לפני השי"ע, י"א שלא חוששים שיתבלבל בתפלתו).

אולם, הכסף משנה כותב על כך: "ובקשתי לו חבר, (לסברתו של הרב מנחם) ולא מצאתי". כלומר, שאין לנהוג כמותו. ואם אדם בכל אופן עמד בחורף ואמר תפלת הבינו, ואמר גם "ותן טל ומטר" האם יצא י"ח? יש בזה מח' אחרונים. לדעת המש"ב (סי' ק"י ס"ק ו') לא יצא ידי חובתו, וז"ל: "ואפילו אם ירצה לכללם בברכת הבינו י"כ אינו רשאי. והטעם עיין בב"י ובמ"א. ועיין בפמ"ג שמסתפק לומר דאפילו בדיעבד אם התפלל הבינו באלו הימים וכלל בתוכן אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל". אבל דעת "כף החיים" (שם ס"ק ז' וס"ק ח') בדיעבד אם אמר "הבינו" בחורף או במוצאי שבת, וכלל בתוכה את שאלת הגשמים או את ההבדלה - יצא י"ח. ועיין לרע"א בסי' ק"י על סעי' א' במקרה שהשעה דחוקה לו, במוצאי שבת ויו"ט, ולא בימות הגשמים, וכתב: "אבל במוצאי שבת ויו"ט (אם התפלל ולא אמר 'אתה חוננתנו' הרי לפי הדין יד"ח תפילה יצא) בלא הבדלה דיוצא יד"ח התפילה, יש לומר דעדיף יותר (שיאמר הבינו בלי הבדלה) ממה שלא יתפלל כלל, וצ"ע לדינא" (ועיין לביאור להלכה ד"ה ואם).

תפלת הבינו והושע במציאות של ימינו

אמנם כתבו האחרונים שאין תפלה זו מצויה בימינו (עיין מש"ב בביאור להלכה בדף קל"ח ע"ב ד"ה או, וכן כה"ח שם ס"ק ה' וס"ק ח'). אבל המציאות מראה שיש צורך בתפלה זו בימינו. יש היום הרבה מקרי חירום או מקרי אונס שמונעים את האפשרות להתפלל תפלה רגילה ביישוב הדעת, אנשי ביטחון, כגון, שוטרים בתפקידם, או חיילים בשעת חירום, והנמצאים בכוננות או בשעת קרב; ישנם רופאים בחדר מיון או רופאים תורנים; המציאות היא שאנשים הנ"ל ודומיהם נמצאים בתפקידים חשובים, ואינם יכולים להתחיל תפלה רגילה, כאן שחוששים שמא 'יוקפצו' באמצע תפלתם, ויצטרכו להפסיק תפלתם באמצע (ואין להם להכניס את עצמם למצב זה לכתחילה). לפיכך, צריכים הם לשים באמתחתם את תפלת הבינו, כדי שיוכלו לאומרה בקצרה, ואפילו את התפלה הקצרה של צרכי עמך וכו'. והני"מ בתפלה זו, שאם אמרו את תפלה זו (של צרכי עמך),

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

לך לך - תשס"ב - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

אז בן אר"י הנמצא בחו"ל כל אחד ישאל לפי העיר שנמצא בה. ועיין בכה"ח (ס"ק י"ב) אם אדם שואל כמנהג ארצו ונהיה ש"צ, בתפילה לחש יתפלל כמו ארצו, ובחזרה כמו הציבור. ועיין שם עוד הלכות לבני חו"ל ולבני אר"י (ולמעשה, בן חו"ל שבא לארץ לא משנה מתי. וכן בן אר"י שהלך לחו"ל ישאלו רב כיצד עליהם לנהוג).

מקור הדין של טעה בשאלת גשמים

הגמ' אומרת (ברכות כט ע"א) "גופא, אמר רבי תנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו. שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס". ואומרים על זה רש"י (והתוספות) גבורות גשמים הזכרה בעלמא היא, לפיכך מחזירין אותו, שאינה תפילה שיכול לאומרה בשומע תפלה. והתוס' אומרים ביתר ביאור, וז"ל "מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה - כדאמר (לקמן דף לא, ע"ז ח) שואל אדם צרכיו בשו"ת, ודוקא צרכיו כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שצריך שדו מים דהוא מעין תפילה, וכן שאלה. אבל הזכרה והבדלה ושאר שבחים אסור שאינה מעין שו"ת". כלומר, שאם אדם נמצא במקום שאין לו יין במוצאי שבת, ויודע שלמחרת גם כן לא יהיה לו יין, יכוון ב"אתה חוננתני" שיהיה לו להבדלה ויצא בזה. ואם לא כיוון יחזור. ואם לא אמר, ונזכר ב"שמע קולנו", אין לומר הבדלה בשמע קולנו, כי זה שבת לה' ולא בקשה (ועיין שם תוס' ד"ה מפני).

העניין הוא כך, ישנו הבדל בין תקופתנו לתקופת חז"ל. בתקופה של חז"ל: היו אומרים "אתה חוננתנו ה' אלוקנו מדע והשכל אתה אמרת להבדיל בין קודש לחול בן אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה". כלומר אמירת שבת לבוא עולם על שהבדילנו מבין האומות. אומרים התוס': את זה לא ניתן לומר בברכת "שמע קולנו". כיום, בנוסח של ברכת "אתה חוננתנו" אנו אומרים: "כשם שהבדלתנו מעמי הארצות וממשפחות האדמה, כך פדנו והצילנו משטן רע ומפגע רע, ומכל מיני גזרות קשות ורעות". כלומר, מתחילים בשבח ומסיימים בבקשה מהקב"ה. ומכיון שכן, בדור שלנו יכול לומר "אתה חוננתנו", ב"שומע תפילה. ולא כמו התוס' שלדעתם, שבח לא ניתן לומר ב"שמע קולנו", אבל כיום שאנו מבקשים עוד בקשות, לכן ניתן לאומרה ב"שמע קולנו", וזה רק אדם שאין לו יין להבדיל עליו במוצאי שבת (ועיין שו"ע סי' רצ"ד סעי' ב', ובא"ח ש"ש פרשת ויצא ג', מתי אם לא אמר אתה חוננתנו חוזר).

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים

בחו"ל: "טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחית המתים". בנוסח אשכנז בחו"ל בקיץ אומרים "ותן ברכה". ואם אדם בחורף לא אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" - חייב לחזור ולהתפלל. בארץ ישראל - באר"י שתקנו לומר בקיץ "מוריד הטל" כמו מנהג הספרדים (לא כמו האשכנזים בחו"ל), אם אדם בחורף לא אמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" - לא חייב לחזור (עיין בשו"ע סי' קי"ד סעי' ג' וסעי' ה' ו').

טעה ולא אמר שאלת גשמים

הגמרא אומרת (שם דף כ"ט ע"א וע"ב): ששאלת גשמים אומרים בברכת בריך עלינו. ואם טעה ולא אמר - לא חוזר מפני שיכול לאומרו בשומע תפילה. "הא דאדכר קודם שומע תפילה, הא דאדכר בתר שומע תפילה". כדי שהדברים יהיו ברורים, לספרדים יש להם נוסח מיוחד בברכה התשיעית: בקיץ - "ברכנו", ובחורף - "ברך עלינו". ואילו לרוב האשכנזים יש להם נוסח אחר בברכה התשיעית והוא: "ברך עלינו", הן בקיץ והן בחורף. אלא שבקיץ אומרים "ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן ברכה", ובחורף אומרים "ותן טל ומטר לברכה". ואח"כ ממשיכים "על פני האדמה" וכו' ומסיימים "בא"ה מברך השנים". וע"כ, שנוכח להלן בענין שאלת גשמים ידע כל אחד לפי הנוסח הרגיל לו (עיין סידור השל"ה דפוס ירושלים - תשנ"ח עמוד שצ"ה, שצ"ו).

קודם שמע קולנו: לפי דברי הגמרא יוצא, שאם אדם לא אמר 'ברך עלינו' אלא 'ברכנו', או לא אמר 'ותן טל ומטר' אלא רק 'ותן ברכה' (כמו

תפלה כקרבן, ומחשבת פסול פוסלה
הגמ' אומרת שתפילות כנגד קרבנות תיקנום. ומכאן יש ללמוד שפסולים שקיימים בקרבנות קיימים גם בתפלות, שהרי חד הם. למשל, אדם שהתחייב בקרבן שלמים שנאכל לשני ימים ולילה אחד, ובזמן השחיטה כיוון בדעתו שנאכל לשלושה ימים ולילה עד חצות - הקרבן נפסל. כך גם התפלה נפסלת במחשבה זרה, ואם הכניס מחשבות זרות לתפלה, תפלתו לא מתקבלת, ודבר זה קשה עד מאוד, וצריך לשים זאת על לב. בענין זה היה מורנו ורבנו ראש הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה זצוק"ל, אומר על הפסוק 'וצרן יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם', לכאורה יש בזה כפילות, שהרי כבר אמר 'וצרן יראיו יעשה', ומה מוסיף עוד אח"כ 'ואת שועתם ישמע ויושיעם', הרי כבר עשה את רצונם? אלא, לומר לך, שעדיין צריך לשמוע את שועתם, וכמו שהגמ' מספרת על רבי חנינא בן דוסא שהיה עני מרוד, והתפלל לה' שירחם על בני ביתו, והורידו לו רגל של זהב. אשתו חלמה שישבו בעה"ב על שולחן חסד רגל, אמרה לו: לך ותחזירה להם, אמר לה: מתנה משמים לא מחזירים, שכן משקל לא שקלי. ובכל אופן התפלל, ויצאה כעין יד וקבלה את זה בחזרה. על כך אמרו בגמרא: גדול הנס השני יותר מהראשון, בזה שקבלו את הרגל בחזרה, שברגע שירד השפע לעולם, שוב אינו חוזר למעלה. מכאן, שגם אחרי התפלה שרצון יראיו עשה, בכל אופן לפעמים עדיין צריך ש"וואת שועתם ישמע ויושיעם" שיקבל את הרגל בחזרה.

וזה לשון השו"ע (סי' צ"ח סעי' ד'): "התפילה היא במקום הקרבן ולכן צריך ליהרר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה. ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבת שפוסלת בקדשים, ומעומד דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוך דבר בינו לקיר דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר, וראוי שיהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפילה כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה, ומכל מקום טוב שיהיו לו מכנסיים מיוחדים לתפילה משום נקיות".

ולמעשה, קשה מאד שאדם לא יחשוב שום מחשבה זרה בתפילה, ובפרט קשה כשאנו אומרים בסוף התפילה (והספרדים אומרים פעמיים) "יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך וכו'. או לאדם אם הגיון ליבו שחשב באמצע התפילה יבוא לפני הקב"ה. אולם טוב שאדם יאמר את המודעה וגילוי הדעת שכתב הבא"ח בספרו עו"ח, ואפילו אם יאמר אותה פעם בשבוע ששם כתוב: "שכל מחשבה זרה ופגומה ופסולה ואסורה וכו' שהוא מבטל אותם ביטול גמור וכל רצונו לעבוד את ה' בלב שלם ובנפש חפצה וכו'. ואם כן הגיון ליבי שאמרתי באותה תפילה יהא על ביטול מחשבות זרות לפני הקב"ה".

ברך עלינו לתושב הארץ שיצא לחו"ל

ההלכות דלקמן של "ברך עלינו" שייכות לבני ארץ ישראל ממחר בערב (ליל ז' בחשוון), ולבני חוץ לארץ הדין אחר (מאחר ובי"ה השיעור נקלט גם בחו"ל וכן בכל העולם ע"י האינטרנט של ערוץ 7 ורבים מחו"ל מבקשים שאנו נתייחס ונדגיש את ההלכות הנהוגות בחו"ל)

ממחר בערב מתחילים בארץ ישראל בעז"ה לומר "ברך עלינו". בסידור השל"ה כותב "נוסח אשכנז בכל העולם לומר בריך עלינו, ובקיץ אומרים ותן ברכה, ובחורף, ותן טל ומטר". ואח"כ כתב בקהלות ספרדים ובחלק מקהילות האשכנזים אומרים בקיץ "ברכנו" ובחורף "ברך עלינו" ששינה את המנהג בחוץ לארץ כמנהג הספרדים.

עיין בברכ"י (ס"ק ה') וכה"ח (ס"ק י"א) שיש סברות הרבה לענין בן חו"ל שנמצא בארץ, וכן בן הארץ שנמצא בחו"ל. לדעת מהריק"ש: בן אר"י שיצא לחו"ל שואל בזמן של אר"י (הלק"ט ח"א סי' ע"ד). סברת הרדב"ז סי' נ"ח: אם חושב לחזור לארץ בזמן החורף, שואל כבני אר"י. ואם יש לו אשה ובנים בארץ אפי' אם דעתו לחזור בסוף הקיץ שואל כבני אר"י (פרי"ח ס"ק ב'). והוא סובר, שאם דעתו לחזור באותה שנה - ישאל כבני אר"י. ואם דעתו לחזור אחרי שנה שנתיים כמו השלוחים של אר"י (בזמנם) אפילו אם יש לו אשה ובנים ישאל כמו חו"ל. ולדעת הברכ"י: בן חו"ל הנמצא בארץ

קול צופיך

מנן הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

לך לך - תשס"ב - מאת מנן הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

שכח ולא אמר יעלה ויבוא או רצה בברכת המזון
בשבת וכן בליל סוכות חייב אדם לאכול לחם. בליל יו"ט של פסח, אדם חייב לאכול מצה. בשאר ימים טובים כגון: ליל ר"ה, ליל שבועות, ליל שמיני עצרת, שביעי של פסח, ישנה מחלוקת אם חייב לאכול לחם או לא. והנ"מ היא, אם לא אמר יעלה ויבוא בברכת המזון האם חייב לחזור או לא (עיין בס"ק פ"ח ולחוננים עליו בפרטי פרטים).

אדם בשבת אמר "ברוך אתה ה' בונה ירושלים" וענה בלחש אמן, ונזכר שלא אמר "רצה", הדין הוא לכל הדעות, שאומר: "בא"ה אלוקינו מלך עולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, בא"ה מקדש השבת".

אבל אם אדם אמר "בא"ה בונה ירושלים אמן" והתחיל "ברוך" וכיוון על ברכה רביעית, יש מי שאומר: שיאמר "בא"ה אלוקינו מלך העולם שנתן שבתות" וכו'. ויש מי שאומר: כדעת ראב"ה, שאם התחיל ברכה שלאחריה ואמר "ברוך" וכיוון על ברכה רביעית, אינו יכול להמשיך "ברוך אתה ה' ולמעה פסק הבא"ה: אם אמר אפילו מילת "ברוך" חוזר לראש ברכת המזון (בא"ה חוקת אות כ' וכן שו"ע ר"ז סעי' ט' וחס"ל ס"ק ו'). ועל כן אדם צריך להזהר בשבת וביום טוב שיאמר "יעלה ויבוא" וירצה והחליצנו במקום.

בסידור, כתבנו נוסח באם שכח ולא אמר יעלה ויבוא בליל פסח, ליל סוכות, ונזכר לפני שהתחיל ברכה רביעית, שיאמר כדלהלן עם שם ומלכות. אבל יום פסח, יום סוכות, שביעי של פסח, שבועות, חול המועד וכן ליל שמיני עצרת, אם שכח ולא אמר יעלה ויבוא ונזכר קודם ברכה רביעית יאמר: "ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג המצות/ שבועות/ סוכות, ברוך מקדש ישראל והזמנים" (ואח"כ ימשיך את הברכה).

אמירת תשעים פעם ברוך עלינו
כתוב בשו"ע: בנוסח האשכנזים אומר אדם בקיץ "ברך עלינו ותן ברכה על פני האדמה". אם אדם אשכנזי יאמר בליל ז' מרחשון צ' פעמים "ואת כל מיני תבואתה לטובה ותן טל ומטר לברכה", ואחרי כמה ימים או שבוע הוא מסתפק אם אמר 'ותן טל ומטר' או לא - אמרינן שמסתמא אמר. ויש מחכמי אשכנז שאומרים שצריך לומר תשעים פעם גם את המילים "על פני האדמה". בנוסח הספרדים קשה לומר תשעים פעם את כל נוסח "ברך עלינו". על כן, יאמרו "רופא חולי עמו ישראל ברוך עלינו" תשעים פעם, ואז אם הוא מסופק לא חייב לחזור. נלדעת החתם סופר צריך לומר מאה ואחד פעמים כשם שאדם הלומד מאה ואחד פעמים אינו משכח את תלמודו.

הגאון מוילנא, המג"א והט"ז מקשים על המהר"ם מרוטנבורג: יש דין של שור תם ושוור מועד. נגח פעם אחת - הוי שור תם, וכל שנגח שלוש פעמים נקרא שור מועד. מה הדין אם שור תם נגח ביום אחד שלוש אנשים בזה אחר זה, או שלוש שוורים בזה אחר זה? מחלוקת בין ר"מ לר' יהודה. ר"מ אומר: אם יום אחד יום נקרא מועד, כ"ש אם נגח ביום אחד ג' פעמים. אומר ר' יהודה: אם נגח ג' פעמים בג' ימים סימן שהוא שור מועד. אבל אם נגח ביום אחד ג' פעמים אינו נקרא מועד, שמחמת שיגעון עשה זאת. וזה רק באותו יום ולא הוכחה שהוא מועד. א"כ איך אנו אומרים שאדם יאמר תשעים פעם ביום אחד זה מועיל, הרי לדעת ר' יהודה זה לא מועיל אלא צריכים שלושה ימים אחד אחרי השני? והלכה כמותו. עיין לט"ז י"ג ולמג"א ס"ק י"ג ולפירוש הגאון אות כ"ג שמשמע שדעתו כדעת הרב פרץ שחולק על מהר"ם מרוטנבורג שפוסקים כסברת ר' יהודה ולא מועיל לומר תשעים פעם רצוף לצאת ידי"ח אם הוא מסופק. ולמעשה כמון שדי 90ב ומועיל.

תפילה שלא אמרה חודש צריך לקרוא מתוך ספר

האשכנזים) - יכול לומר ב"שמע קולנו" "ותן טל ומטר לברכה". התחיל כבר 'רצה': אבל אם כבר סיים "שמע קולנו" והתחיל "רצה" - חוזר ל"ברך עלינו". ועיין לרמב"ם פ"י מהלכות תפילה הלכה ט': "מי ששכח שאלה בברכת השנים אם נזכר קודם שומע תפילה שואל את הגשמים בשומע תפילה. ואם אחר שביד שומע תפילה חוזר לברכת השנים".

יש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי (עיין תוס' כ"ט ע"ב ד"ה ה"א) וכן בין הפוסקים, אם אדם לא אמר ותן טל ומטר לברכה, הרי הגמרא אומרת שיכול לאומרו ב"שומע תפילה" (לפני כי אתה שומע תפילה כל פה). ואם התחיל כבר 'רצה' או אפילו סיים תפילה ולא עקר רגליו, היינו, עוד לא אמר את ה"היו לרצון אמרי פי" האחרון - חוזר לומר "ותן טל ומטר", להיכן חוזר? דעת הרמב"ם, בה"ג והרא"ש, והרי"ף: חוזר לברכת השנים. וכן נפסקה הלכה גם בשו"ע ס' קי"ז סעי' ה'. ולדעת הירושלמי ורב האי גאון: חוזר לשמע קולנו" (עיין כס"מ שם).

שכח ולא אמר יעלה ויבוא בתפילה

בטור מביא בשם ראב"ה כלל בענין: אדם בחול מועד או ברי"ח חייב לומר יעלה ויבוא בתפילה ובברכה. אבל ישנו הבדל בין ברהמ"ז לתפילה: בברכת המזון אם נזכר באמצע הברכה שלא אמר יעלה ויבוא - אינו חייב לחזור (ויאמר בהרחמון) מכיון שאדם לא חייב לאכול לחם ברי"ח, ויכול לאכול מזונות או שאר דברים (לדעת הרמב"ם אסור לצום ברי"ח מדין תורה. ויש חולקים, עיין שו"ע ס' תק"ע סעי' ג' ולחוננים עליו, ועיין לשו"ע ס' תי"ח סעי' א' וסעי' ד'). אבל בתפילה שישנו חיוב על האדם להתפלל, על כן אם לא אמר יעלה ויבוא ברי"ח ביום ובחול המועד גם אם לא אמר בערבית - חייב לחזור.

נזכר לפני מודים: מה הדין אם אמר "בא"ה המחזיר שכינתו לציון", ועוד לא אמר "מודים", ונזכר שלא אמר יעלה ויבוא: לדעת רבנו יונה: יחזור ויאמר "רצה". לדעת ראב"ה: יאמר לפני "מודים" יעלה ויבוא, וכך יצא ידי"ח, מכיון שהדין הוא שאם שכח לומר יעלה ויבוא בתפילה - חייב לחזור. ומכיון שסיים את הברכה אבל לא התחיל את הברכה שלאחריה, נקרא כאילו לא גמר את הברכה (עיין לשו"ע ס' תכ"ב סעי' א' ולחוננים עליו).

הזכרנו כמה פעמים, הטור הביא בס' קי"ד כלל משם הראב"ה: כל מקום שאדם טעה וחייב לחזור אם סיים את הברכה וטרם התחיל ברכה שאחריה אפילו במילה אחת כאילו לא סיים את הברכה ויכול לתקן בהתאם. לאפוקי דעת רבי יונה שאם סיים ברכה ולא אמר מה שצריך לומר אפילו שלא התחיל ברכה שלאחריה נקרא סיום וחייב לחזור בהתאם. בשו"ע שם (קי"ד סעי' ו' וקי"ז סעי' ה') נפסקה הלכה כמו ראב"ה. ואילו במש"ב שם וכן בבאיור להלכה (בס' קי"ד) כתב שיש חולקים. לפיכך אם אדם אמר ברכת השנים בחורף לא אמר 'ותן טל ומטר לברכה' אם עוד לא אמר 'ברוך אתה ה', היינו, לא הזכיר שם ה' ימתין כדי הילוך ד' אמות ויחזור לתחילת הברכה. ואם הזכיר שם ה' וטרם אמר 'מברך השנים' יאמר 'למדני תחילת' ויחזור ברכת השנים. אבל אם אמר 'ברוך אתה ה' מברך השנים' וטרם התחיל לומר מילת 'תקע' אומר במקום 'ותן טל ומטר לברכה' ואח"כ ממשיך ואומר 'תקע'.

אולם לדעת המש"ב שם וכן בבאיור להלכה: מאחר ויש סברת רבי יונה ועוד, שסוברים כאמור שסיום הברכה זה סיום ממש, ע"כ הציע המש"ב שלא יחזור ויברך ברכת השנים, וכן לא יאמר 'ותן טל ומטר לברכה' אלא ימשיך 'תקע' ויאמר 'ותן טל ומטר לברכה' ב"שמע קולנו" אבל כאמור, השו"ע ובא"ח לא פוסקים כן אלא יאמר במקום 'ותן טל ומטר לברכה' וימשיך 'תקע' וכו'. והוספנו לעני"ד, מי שמחמיר כמש"ב, שיאמר פעמיים, פעם לפני 'תקע' ופעם באמצע 'שמע קולנו', זה לצאת ידי"ח המש"ב. אבל מהדין אין צורך בזה אלא יאמר לפני 'תקע'. הבא"ח כותב (בפרשת בשלח אות י"ח): "ויום בימות הגשמים אמר ברכנו ולא שאל מטר, אם נזכר אחר שסיים הברכה קודם שהתחיל תקע, אומר שם ותן טל ומטר, ודיו". כלומר, כדעת הראב"ה ולא כדעת המש"ב.

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

לך לך - תשס"ב - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!
שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

בעבר היה בכל בית כנסת, בחוץ, לוח גדול של ברכת הלבנה, והיו עושים זאת מכיון שישנו דין שכל תפילה ותפילה שאדם לא אומר אותה במשך חודש אסור לאומרה בע"פ אלא רק מתוך ספר. ואע"פ שהיום יש לנו סידורי תפילה, צריך לומר מחר בערב ברכך עלינו מתוך סידור ולפני כן יעין בתפילה זו, היינו, יעין בליבו "יסדיר תפילתו" לפני התפילה, וגם בפעם הראשונה יקרא מתוך סידור, זה לדעת השו"ע. ולדעת רמ"א מספיק שיקרא מתוך סידור. וכן יעלה ויבוא של ר"ח צריך לומר מתוך ספר, אמנם לעיתים אין שלושים ודאי, אך בברכת הלבנה לעיתים לא אמרה שלושים יום ולעיתים הרבה יותר משלושים יום.

כיום שמחלקים דפים של ברכת הלבנה, מנהג טוב הוא. או שיעמוד החזן ויברך בקול רם ויחזרו אחריו מילה במילה. וכשמגיע החזן ל"מחדש חודשים" ימחר האדם לסיים את הברכה מהר בכדי שיענה אמן אחר ברכת החזן (ועיין לשו"ע סי' ק', ולמג"א שם סי' ק', ולמש"ב שם, ולכה"ח שם).

לאחר שלושים יום טעה ואמר ותן ברכה

מה הדין אדם התפלל שלושים יום ואמר כרגיל ברכך עלינו ולא טעה, ואחרי שלושים יום הוא אמר בטעות "ברכנו" לספרדים, ולאשכנזים "ותן ברכה"? האם עליו לספור שוב פעם שלושים יום. או אם טעה באמצע שלושים יום ואמר ברכך עלינו האם היום הזה נחתך ומתבטל או לא? אומר הרב בא"ח: שמחמת הספק בזה יעשה תנאי, אם חייב לחזור הרי זה תפילת חובה ואם איני חייב לחזור הרי זו תפילת נדבה (עיין בא"ח בשלח - אות ט"ו וט"ז סי' קי"ד סי' ק"ג).

תפילתנו מועילות לעולם כולו

בגמרא כתוב: אוי להם לאומות העולם שלא ידעו מה שאיבדו, הרסו בית המקדש והם נהרסו. וכלשון חז"ל (סוכה נ"ה ע"ב) "אמר רבי יוחנן אוי להם לעכו"ם שאבדו ואין יודעים מה שאבדו. בזמן שביית המקדש קיים, מזבח מכפר עליהם, ועכשיו מי מכפר עליהן?" היום אנחנו מתפללים עליהם שירדו גשמים ויהיה להם ברכה והצלחה, ושבועים פרים מקריבים היו עליהם בחג הסוכות, "לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם" (רש"י שם ד"ה שבועים פרים).

עכשיו אנו אומרים "ותן טל ומטר ומטר לברכה על פני האדמה... ושבוע את העולם כולו מטובך" וממשיכים "ורחם עליה ועל כל תבואתה... ושמרה והצילה מכל מיני משחית", אנו מבקשים עליהם רחמים מאת הקב"ה, "ורחמיו על כל מעשיו". אנו מתפללים לקב"ה, אנחנו מצידנו "ורוה פני תבלי", אבל אם הקב"ה רוצה לתת עליהם אבני אלגביש, שיתן! וידעו אומות העולם כולם שאנחנו בתפלתנו מורידים להם גשם, ברכה, ואם הם יעשו לנו צרות אנו נתפלל לקב"ה שהשפע שבא מהארץ לשאר האומות יפסק.

מקור השפע בעולם הוא מארץ ישראל

כתוב בקהלת פרק ב' פסוקים ד', ה': "הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי". ושאלו חז"ל: מה פירוש "עץ כל פרי"? (עיין לתרגום שם) ופירש"י: "שהיה שלמה מכיר בחוכמתו את גיד הארץ, איזה גיד הולך לכוש ונטע בו פלפלין. איזה הולך לארץ חרובין ונטע בו חרובין שכל גיד הארצות באים לציון, שמשם משתיתו של עולם שנאמר 'מציון מכלל יופי', לכך נאמר 'עץ כל פרי במדרש תנחומא'. היינו, בירושלים באבן השתיה זה יסוד של כל העולם וממנו נמשכים 'גידין', היינו כח של כל מדינה ומדינה בעולם שיש בה סוגי עצים מיוחדים, הוא נמשך מאותו שביל היוצא מאבן השתיה שבירושלים. וידע שלמה המלך בחוכמתו איזה שביל מוביל לעיר מסוימת בעולם. וע"כ, בביאת הגואל שיהא בב"א נדע איזה שביל של זהב או של נפט המוביל לארצות בעולם נסגור להם אותו ונטה אותו לארץ ישראל. ואז כולם ירצו אלינו. "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך אפים ארץ ישתחו לך ועפר רגליך ילחכו", בעגלא ובזמן קריב אכ"ר.

